

کاربرد رسانه های اجتماعی مجازی در آموزش دانشجویان

ابراهیم آریانی *

e.aryani.sh@gmail.com

چکیده

استقبال گسترده جوانان و به ویژه دانشجویان از شبکه های اجتماعی مجازی، فرصت بی نظیری را برای پیگیری و واکاوی امکانات کاربست این رسانه ها فراهم آورده است. یکی از ویژگی های مهم شبکه های اجتماعی، در این است که به مکانی برای اشتراک گذاری دانش تبدیل شده اند. تنوع کاربران و دانش به اشتراک گذاشته شده در شبکه های اجتماعی، بسیار زیاد است. از این رو، می توان به اهمیت و ضرورت این شبکه ها به عنوان ابزاری در جهت بهبود آموزش و یادگیری توجه نمود. در پژوهش حاضر، به صورت توصیفی - تبیینی به کاربردهای این رسانه ها برای دانشجویان پرداخته شده و در نهایت، مشخص گردیده که این رسانه های اجتماعی مجازی در عرصه آموزش، یادگیری و پژوهش، برای کاربران امکانات فراوانی را دارا هستند.

کلیدواژگان: شبکه های اجتماعی مجازی، آموزش، پژوهش.

مقدمه

امروزه، قدرت ابداع و نبوغ بشر، فناوری دیگری به نام «فناوری اطلاعات و ارتباطات» (۱) را به ارمغان آورده است. این فناوری، ظرفیت اثرگذاری بسیار گسترده‌تری، در مقایسه با فناوری‌های گذشته داراست و در عرصه تعلیم و تربیت می‌توان با اثرپذیری از این ظرفیت جدید، تحولات سودمندی را در ارکان اجزای مربوط رقم زد که لازمه این امر، تأمل و تدبیر بیشتر در شناخت وجوه گوناگون، اعم از فرصت‌ها یا تهدیدهای ناشی از کاربرد این فناوری است. جامعه شبکه‌ای باعث شده است تا جامعیت، پیچیدگی و شبکه‌سازی فناورانه به حوزه‌های متنوع زندگی و آموزشی نفوذ کند. انقلاب فناوری اطلاعات و ارتباطات، موجب شکوفایی جنبش‌های آموزشی، اقتصادی و فرهنگی شده و دنیایی نو در حال پدیدار شدن است. در این انقلاب، شبکه‌ها و سیستم‌های اطلاعاتی، مهم‌ترین پایگاه‌ها و کانال‌های انتقال و مبادله اطلاعات محسوب می‌شوند. (اسلامی، ۱۳۸۳؛ نصرافهانی و گمینیان، ۱۳۸۳) پژوهشگران با استفاده از این ابزارها می‌توانند، اطلاعات و منابع مورد نیاز خود را جست‌وجو و شناسایی کنند، ایده‌های پژوهشی خود را در مراحل مختلف فرایند پژوهش با افراد و صاحب‌نظران مرتبط در میان بگذارند، از منابع چند رسانه‌ای مانند: منابع متنی، صوتی و شبکه‌های اجتماعی مجازی، به مثابه منابع اطلاعاتی استفاده کنند و با استفاده از ابزارهای ارتباطی، اجتماع‌های پژوهشی تشکیل دهند. (سراجی، ۱۳۹۰)

یکی از امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات مبنی بر ابزارهای وب ۲، شبکه‌های اجتماعی مجازی (۲) می‌باشند. این شبکه‌ها از زمان ظهور در اواخر دهه ۹۰، در روند تکاملی خود، تاکنون به واسطه ایجاد امکان برقراری ارتباط سریع هم‌زمان و غیر هم‌زمان، دسترسی به حجم انبوهی از اطلاعات و انتشار گسترده‌ی آن کاربردهای بسیاری را در این زیست‌جهان جدید رقم زده و توجه میلیون‌ها کاربر را از سراسر دنیا به خود جلب نموده‌اند و به دلیل رشد روزافزون تعداد اعضا و نیز تأثیرگذاری بر فضای واقعی، این شبکه‌ها اهمیت به‌سزایی یافته‌اند. (شهابی و قدسی، ۱۳۹۱)

پلینگ و وایت (۳) (۲۰۰۹) اظهار داشته‌اند جوامع مجازی که به اختصار (۴) SNS هم نمایش داده می‌شوند، با کارکردهای متفاوت، سازماندهی خدمات و تلفیق ابزارهای اطلاعاتی و ارتباطی فعل و انفعال‌های غیرخطی را ترویج

داده، کاربردها و محتوای وب را برای کاربران ساده می‌کند و با جذب میلیون‌ها نفر از سراسر دنیا با انگیزه‌های مختلف مفهوم جامعه مجازی را بیش از پیش متصور می‌سازند. گفتنی است که مشارکت جوانان در آنها، هر روز رو به افزایش است و گفته می‌شود به یکی از رسانه‌های ارتباطی مطلوب، به‌ویژه برای جوانان تبدیل شده‌اند. (به نقل از شهابی و قدسی، ۱۳۹۱) بر اساس تعریف، شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان امکانات وب‌محور اجتماعات مجازی‌ای هستند که به افراد اجازه می‌دهند که: الف) پروفایل عمومی و نیمه‌عمومی ایجاد کنند؛ ب) فهرست ارتباطی خود با دیگر کاربران به صورت مفصل شکل دهند؛ ج) فهرست ارتباطی خود و دیگر فهرست‌هایی را که به وسیله سایر کاربران ساخته شده، ببینند و پیمایش نمایند. (بوید، الیسون (۵)، ۲۰۰۷) در تعریفی دیگر، از شبکه‌های اجتماعی مجازی تحت عنوان جامعه آنلاین از کاربران اینترنتی که تمایل به برقرار کردن ارتباط با دیگر کاربران در حوزه‌های مورد علاقه دو طرف را دارند، یاد شده است. (ویلیام (۶)، ۲۰۰۹) اختلاف نظرانی که در خصوص آثار این شبکه‌ها وجود دارد، نشانگر این است که از کارکردهای این فضا شناخت جامعی به عمل نیامده و افراد مختلف از ظن خود برای پایگاه‌های اجتماعی، کارکردهای متعدد و بسیار متفاوتی را قائل شده‌اند. قرائت مخالفان استفاده از شبکه‌های مجازی، بیشتر جنبه آسیب‌شناسانه و مقاومت فرهنگی را در بر می‌گیرد و در مقابل، قرائت موافقان با تأکید بر پتانسیل‌های فناورانه و مخاطب‌محور شبکه‌ها در جهت اهبام‌زدایی از شبکه‌های مذکور صورت می‌گیرد. (شهابی و قدسی، ۱۳۹۱) در عرصه آموزش و یادگیری شبکه‌های مجازی، حوزه تحقیقاتی برای اطلاعات جامع دانشجویان است که به‌سرعت در حال رشد می‌باشند. (هاری اوینس، لیتین و یو (۷)، ۲۰۱۰) سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود، عبارت است از اینکه: اهمیت و ضرورت شبکه‌های اجتماعی مجازی در عرصه آموزش و یادگیری کدام‌اند؟

امروزه، با ظهور فناوری‌های نوین ارتباطی، یک فضای مجازی در کنار فضای واقعی ایجاد شده که تأثیر متقابلی بر یکدیگر دارند. با توجه به نو ظهور بودن پدیده شبکه‌های اجتماعی مجازی و گسترش روزافزون آنها و تأثیر آنها بر جنبه‌های مختلف زندگی، کاربران این شبکه‌ها و همچنین عدم آشنایی با تمام آثار استفاده از این شبکه‌ها از یک سو، و اهمیت جایگاه آموزش و یادگیری در جهان امروز

از سویی دیگر، می‌کوشیم اهمیت و ضرورت شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان ابزاری برای آموزش و یادگیری مورد واکاوی قرار دهیم. در حال حاضر، در دوره‌های به سر می‌بریم که تغییرات آن به مراتب بنیادی‌تر از تغییر و تحولات صنعتی است. از همین رو، سازمان‌ها از جمله سازمان‌های تعلیم و تربیت برای حفظ بقا و حضور خود در صحنه رقابت، ناگزیر به دگرگونی و استفاده از تازه‌ترین دستاوردهای فناوری برای دستیابی به بالاترین سطح بهبود توانایی‌های خود هستند. از جمله مهم‌ترین دستاوردهای نوین فناوری، می‌توان به امکانات وب ۲ و مصداق بارز آن، یعنی شبکه‌های اجتماعی مجازی اشاره کرد.

عنوان «شبکه اجتماعی مجازی» با قالب امروزی برای نخستین بار در سال ۱۹۶۰ در دانشگاه ایلینویز در ایالات متحده آمریکا مطرح شد. (افراسیابی، ۱۳۹۲) بوید و الیسون (۲۰۰۷) در مطالعه خود آورده‌اند، پس از آن، ظهور پایگاه‌های شبکه اجتماعی در سال ۱۹۹۵ با پایگاه همکلاسی (۸) که به اعضا کمک می‌کرد دوستان دوران تحصیل در مقاطع ابتدایی، دبیرستان و دانشگاه را پیدا کنند، کلید خورد. سپس شبکه اجتماعی کلاس ششمی‌ها (۹) که طلایه‌دار پایگاه‌هایی به معنای مدرن است، در سال ۱۹۹۷ به وجود آمد. این شبکه از نخستین پایگاه‌هایی بود که به کاربرانش اجازه ایجاد پروفایل، دعوت از دوستان، سازماندهی گروه و دیدن پروفایل دیگر کاربران را می‌داد. تا سال ۲۰۰۲، یعنی در دوران طفولیت شبکه‌های اجتماعی مجازی، وب سایت‌های شبکه اجتماعی دیگری با امکانات جدید همچون: رهگذر آسیایی (۱۰)، شبکه منعطف سیاه (۱۱) و دنیای فرمایشی (۱۲) پدید آمدند که افراد را به ایجاد صفحات تخصصی، حرفه‌ای، دوستیابی و شخصی ترغیب می‌کردند؛ اما دوران رشد و فراگیر شدن آنها با نسل جدید این شبکه‌ها با پدید آمدن پایگاه‌هایی چون رایز (۱۳) و فریندستر (۱۴) (۲۰۰۲) در امور تجاری، لینکدین (۱۵) برای تجار حرفه‌ای، مایاسپیس (۱۶) برای سرگرمی و امور هنری، کوچسرفینگ (۱۷) در امور مسافرت (۲۰۰۳)، فیسبوک (۱۸) برای دانشجویان هاروارد، آرکات (۱۹) برای دوستان دوران تحصیل، فلیکر (۲۰) در حوزه هنری، داگستر (۲۱) و کتستر (۲۲) برای حیوانات (۲۰۰۴)، یوتیوب برای فیلم و عکس (۲۰۰۵)، مای‌چارج (۲۳) برای مسیحیان (۲۰۰۶) و چندین شبکه دیگر، ادامه یافته و تخصصی شدن آنها سرعت گرفت. (شهبابی و قدسی، ۱۳۹۱)

شبکه‌های اجتماعی مجازی مانند هر ابزار دیگری، هم کارکرد و تأثیر منفی دارند و هم کارکرد و تأثیر مثبت؛ از جمله تأثیرات منفی این گونه پایگاه‌ها، به‌ویژه در بین دانشجویان، می‌توان به افزایش اضطراب و استرس در آنها (فراهانی و همکاران، ۲۰۱۱) و کاهش زمان مطالعه دانشجویان، و اختلال در روند تحصیل با کار بست این شبکه‌های مجازی (ابرین (۲۴)، ۲۰۱۱) اشاره کرد؛ اما شبکه‌های اجتماعی صرفاً آثار منفی نداشته و می‌توان با به کارگیری آنها در فرایند آموزشی، از آنها به طور بهینه در جهت اهداف آموزش استفاده کرد. (یدیدیا و همکاران (۲۵)، ۲۰۰۳؛ تکلهایمنت و هیچمن (۲۶)، ۲۰۱۱) مواردی همچون: یادگیری قوانین اجتماعی، تفریح و سرگرمی و انتقال تجربیات، از مهمترین دلایل استفاده افراد از این گونه شبکه‌هاست. (جوادینیا، عرفانیان، عابدینی و بیجاری، ۱۳۹۱) قدرت ارتباطی شبکه‌های اجتماعی را در شرایط کنونی جهانی می‌توان به یک انفجار ارتباطی تشبیه کرد که در تلاش است تا ارتباطات وسیعی را میان افراد و شهروندان ایجاد کند که در صحنه‌های واقعی، با این وسعت و تنوع، امکان‌پذیر نمی‌باشد. اینترنت به کلی این خط سیر را تغییر داده و امکان برقراری ارتباطات بین افراد و گروه‌های یک اجتماع با افراد و گروه‌های جوامع دیگر را مهیا کرده است (کوثری، ۱۳۸۶) و این پدیده به شکل واقعی خود در شبکه‌های اجتماعی مجازی تحقق یافته است. (افراسیابی، ۱۳۹۲) همان گونه که از طریق استنادهای منابع مکتوب می‌توان ساختار توسعه علم یک موضوع یا یک کشور و غیره را ترسیم نمود، از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز می‌توان الگوهای ارتباطی و توسعه علم در محیط وب را شناسایی و ترسیم کرد. همچنین وب، بسیاری از روش‌های پژوهشگران برای دسترسی به منابع علمی، شیوه انجام پژوهش، تبادل و انتشار یافته‌ها و به طور کلی فعالیت‌های علمی را تغییر داده است. به همین دلیل، اکنون ضرورتی برای ارزیابی تأثیر وب و امکانات آن از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی در رفتارهای علمی به وجود آمده است. (اسدی، ۱۳۹۰)

با پیدایش شبکه‌های اجتماعی، استفاده از این شبکه‌ها جزء جدایی‌ناپذیری از زندگی بسیاری از دانشجویان شده است و بر روی تمام جوانب زندگی دانشجویی، از جمله میزان مطالعه، عملکرد تحصیلی و سایر مهارت‌های تحصیلی آنها، تأثیر مستقیم داشته است. (کریسچنر و کارپینسکی (۲۷)، ۲۰۱۰)

سازمان‌ها از جمله سازمان‌های تعلیم و تربیت برای حفظ بقا و حضور خود در صحنه رقابت، ناگزیر به دگرگونی و استفاده از تازه‌ترین دستاوردهای فناوری برای دستیابی به بالاترین سطح بهبود توانایی‌های خود هستند. از جمله مهم‌ترین دستاوردهای نوین فناورانه، می‌توان به امکانات وب ۲ و مصداق بارز آن، یعنی شبکه‌های اجتماعی مجازی اشاره کرد

پژوهش‌گرانی نظیر بوید (۲۰۰۷) در پژوهش‌های خود دریافته‌اند که نرم‌افزارهای اجتماعی از طریق پشتیبانی از تعامل، حمایت از ارائه و دریافت بازخورد و ایجاد شبکه‌های اجتماعی و ارتباط بین افراد، به بهبود فرایند یادگیری و کسب مهارت‌های اساسی مانند: تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله در فراگیران کمک می‌کنند. همچنین، مطالعاتی که جاناسن (۲۸) و همکاران (۲۰۰۴)، هرپنیوک (۲۹) (۲۰۰۵)، هوگارت (۲۰۰۸) و سلمان‌دیو (۳۰) و کولوکوترنس (۳۱) (۲۰۰۸) در مورد آثار فناوری‌های نسخه دوم وب و نرم‌افزارهای اجتماعی مجازی انجام داده‌اند، نشانگر این است که ابزارهای نسخه دوم وب از طریق: آسان‌سازی ارتباط و مشارکت اجتماعی، کشف و تشریح اطلاعات به صورت گروهی، تولید و مدیریت محتوا، گردآوری مداوم دانش و اصلاح محتوا، توجه به اولویت‌ها و نیازهای شخصی، امکان ارتباط بین اعضای یک گروه مشخص، امکان ارتباط با افراد و منابع متنوع و ناشناس، امکان دریافت و ارائه بازخورد به یادگیرندگان، باعث آسان‌شدن فرایند ساخت دانش و مهارت‌های وابسته به آن هستند. (سراجی، ۱۳۹۰) پژوهش‌ها نشان داده‌اند ۷۸ درصد کاربران اینترنت در ایران عضو یکی از انواع شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند و بیشتر کاربران دارای وب‌نوشت بوده و از فضای شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌خوبی مطلع هستند. همچنین، نشان داده‌اند برای غالب کاربران اینترنت در ایران، شبکه‌های اجتماعی مجازی علاوه بر کارکرد دوستیابی، کارکرد کسب اطلاعات و اخبار را نیز دارد. (ضیایی‌پور و عقیلی، ۱۳۸۹) در مطالعه‌ای دیگر که به بررسی تأثیر استفاده از شبکه‌های

اجتماعی مجازی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان پرداخته شده، آمده است، دانشجویان با معدل و عملکرد تحصیلی پایین‌تر نسبت به دانشجویان با عملکرد و معدل بالاتر، بیشتر از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند و در نتیجه، پیشنهاد شده که در خصوص استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و آثار مختلف آن (مثبت و منفی) به دانشجویان اطلاع‌رسانی شود. (جوادی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۱) علاوه بر این، در بررسی‌ای که روی جامعه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی انجام گرفته، نتیجه‌گیری شده که عمده‌ترین دلیل استفاده دانشجویان از ابزارهای وب ۲ به منظور سرگرمی بوده است و در کنار آن، اهداف دیگری همچون: آموزش، پژوهش و ارتباط با دیگران نیز وجود داشته است و در نهایت، پیشنهاد داده‌اند که فناوری‌های وب ۲ و خدمات آنها برای دانشجویان معرفی گردد و نحوه استفاده از آنها آموزش داده شود. (اخوتی، اکبرنژاد و ذوالعلی، ۱۳۹۰)

آنچه بر آن تأکید می‌شود، داشتن یک ذهن باز درباره امکان استفاده از نرم‌افزارهای اجتماعی در بسیاری از ابعاد و جنبه‌های طراحی آموزش است. در واقع، تأکید بر چگونگی استفاده خلاقانه و بدون تعصب از نرم‌افزارهای اجتماعی است؛ چرا که این ابزارها زمینه بهبود آموزش، کاهش هزینه، مشارکت گسترده و سایر اولویت‌های آموزش عالی در آینده را مهیا ساخته‌اند. اینها صرفاً ابزار هستند؛ ولی نباید فراموش کرد که انسان توانایی خارق‌العاده‌ای در استفاده از ابزارها را داراست. با توجه به اینکه کاربران، متون و پایگاه‌های جدید ایجاد می‌کنند و از طریق امکان لینک سایر کاربران متون یکدیگر را کشف کرده و باهم

ارتباط برقرار می‌کنند، بنابراین، وب به صورت اصیل به‌عنوان یک انعکاس از مجموعه فعالیت‌های کاربران رشد می‌کند. نمونه‌های از نرم‌افزارهای اجتماعی در ارتباط با حوزه آموزش عبارت‌اند از:

* **ویکی پدیا (۳۲):**؛ یک دائرةالمعارف برخط است و متون در آن توسط کاربران ساخته شده و قابل ویرایش است.

* **پایگاه‌های فولک سونومی (۳۳):** مانند del.icio.us و Flicker که کاربران با استفاده از کلمات کلیدی، عکس‌های خود یا دیگر متون را ضمیمه می‌کنند. بنابراین، شکلی از دسته‌بندی مشارکتی استفاده از پایگاه‌ها را توسعه می‌دهند و شکلی از اجتماعات و انجمن‌های است که در آن بیشتر از اجرای دستورات اجباری، هوش و ذکاوت مورد استفاده قرار می‌گیرد.

* **بلاگینگ (۳۴):** شکلی از دفتر خاطرات برخط (۳۵) است و تمامی پویایی‌های جدید را به آنچه در وب ۱ و صفحات شخصی (۳۶) است، اضافه می‌کنند.

* **RSS (سایت‌های باثتاب) (۳۷):** خانوادگی از وب هستند که با انتشار مداوم متون دیجیتالی مانند بلاگ‌ها و پادکست‌ها (۳۸) تغذیه می‌شود.

* **پوشه‌های الکترونیکی (۳۹):** دانشجویان را تشویق می‌کنند تا مالکیت یادگیری خود را از طریق ایجاد پویایی و انعکاس دادن و ثبت چند رسانه‌ای دستاوردها و موفقیت‌هایشان برعهده بگیرند.

* **ریال تایم‌ها (۴۰):** و ابزارهای به اشتراک‌گذاری صفحات که برای بحث و گفت‌وگو به شیوه‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرند. (ماسون و رنیه، ۴۱)، (۲۰۰۸)

وب، همیشه برخی از اشکال تعامل اجتماعی مانند کنفرانس رایانه‌ای و پست الکترونیکی را حمایت کرده است. سطح تعامل اجتماعی که این امکانات موجب شده‌اند، عنصر آموزش از راه دور و حتی آموزش پردیس‌محور است. تغییراتی که به وسیله امکانات وب ۲ ایجاد شده، عبارت است از رواج و محبوبیت شبکه‌های اجتماعی مجازی که صاحب‌نظران ادعا کرده‌اند سه مشخصه معین دارند:

۱. **نمایه (۴۲):** یک پروفایل شامل اطلاعات درباره شخص (سن، جنس، نام، علایق و...) است. نمایه‌ها نشانی‌های (۴۳) منحصراً خود را دارند که می‌توانند به صورت مستقیم مورد

مشاهده قرار گیرند.

۲. **شبکه اجتماعی قابل دسترس، عمومی و مفصل (۴۴):** کاربران توانایی فهرست کردن دیگر نمایه‌ها به عنوان دوست یا ارتباط و... را دارند. این شکل عمومی از شبکه اجتماعی که ممکن است مستقیم (بدون نیاز به تأیید دیگران) و غیرمستقیم (نیاز به تأیید از طرف دیگران) باشد، بر محور یک نمایه شخصی قابل مشاهده برای سایر کاربران می‌چرخد.

۳. **نوشته‌های عمومی نیمه‌پایدار (۴۵):** کاربران می‌توانند نوشته‌ها (پیام‌ها، تصدیق نامه‌ها و...) را برای دیدن سایر افراد در نمایه‌ها بگذارند. این نوشته‌ها نیمه‌پایدارند؛ ولی زودگذر نیستند و ممکن است بعد از یک دوره زمانی خاص، از بین بروند. (بوید، ۲۰۰۶)

تمرکز عمده بر استفاده از شبکه‌های اجتماعی، بیشتر از انتشار دادن که ویژگی فناوری‌های وب ۱ بود، مشارکت کاربران است. ماهیت اصلی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، این است که کاربران محتوای این شبکه‌ها را عمومی کنند. بنابراین، این امر پتانسیلی عمیق برای آموزش ایجاد می‌کند. سودمندی تئوریک عمومی کردن محتوا در آموزش، به طور مساعدی قابل مشاهده است:

۱. فضاهای اجتماعی مشترک و ارتباطات درون‌گروهی، محرک بزرگی برای جوانان است و می‌تواند تداوم و انگیزش برای یادگیری را برای کاربران جذب کند.

۲. بسیاری از ابزارهای جدید، از کارهای تعاونی و گروهی حمایت می‌کنند و در نتیجه، به کاربران اجازه بهبود و توسعه مهارت‌های کار جمعی را می‌دهند.

۳. در این شبکه‌ها بیشتر از نیاز به متون تخصصی گران‌قیمت، نیاز به این است که محتوا و متون توسط کاربران به طور مداوم روزآوری و تجدید شوند.

۴. بیشتر از هیجان منفعل محتوا، در این فضاها کاربران ابزارها و امکاناتی دارند که به‌طور فعال در ساختار تجارب خود می‌توانند به کار بگیرند. (ماسون و رنیه، ۲۰۰۸)

علاوه بر این، صاحب‌نظران اظهار داشته‌اند، وب ۲ فضایی است که هیچ‌کس نمی‌تواند تنها از آن اطلاعات بگیرد؛ بلکه محتوا و متون را نیز به آن وارد می‌کند. (استونس (۴۶)، ۲۰۰۷)

۲. ابزارهای تهیه و ارائه محتواهای چندرسانه‌ای: یکی دیگر از قابلیت‌های مهم فاوا در فضای مجازی، سهولت دسترسی به امکانات تهیه و ارائه محتواهای چندرسانه‌ای آن است. پژوهشگران می‌توانند در مراحل مختلف، از این ابزارها و امکانات برای درک بهتر موضوعات و مفاهیم، ارائه چندرسانه‌ای یافته‌ها و تشخیص شیوه سازمان‌دهی ساختار فصل دوم پژوهش‌های خود، از این ابزارها استفاده کنند. از کاربردهای پژوهشی ابزارهای تهیه و ارائه محتوای چندرسانه‌ای، می‌توان به: تنظیم ساختار فصل مربوط به مبانی نظری و پیشینه پژوهشی، مطالعه و درک پیشنهادات پژوهش‌های قبلی، استفاده از منابع غیرمتمنی در غالب پژوهش‌ها، تنظیم و انتشار یافته‌ها در قالب مقاله، استفاده از ویدئو به مثابه منابع اطلاعاتی و استفاده از اسلایدها به عنوان منبع اطلاعاتی و الگوگیری برای ارائه یافته‌های پژوهشی در همایش‌ها و جلسه‌های دفاع اشاره کرد. (آرم استرنگ و فرانکلین (۵۱)، ۲۰۰۸؛ درکسلر، داوسن و فردیگ (۵۲)، ۲۰۰۸؛ نوآک (۵۳)، ۲۰۰۳). از جمله ابزارهای پود- Voicethread، camp و pod- cast را نام برد.

۳. ابزارهای انتشار ایده در فضای مجازی: یکی دیگر از قابلیت‌های اینترنت، امکان نشر نظرات و دیدگاه‌ها در موضوعات مختلف برای همه کاربران است. پژوهشگران

شبکه‌های اجتماعی، همان‌طور که یک شبکه یادگیری اند، شبکه پژوهشی نیز هستند. ضمن اینکه بسیاری از محققان تلقی کرده‌اند فرایند طراحی بر اساس تئوری‌های یادگیری ساختارگرایی، بسیار هم‌ساز و موافق استفاده از ابزارهای وب ۲ از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند؛ چراکه در این دو، یادگیری، یک پروسه فعال ساختن دانش است تا به دست آوردن دانش؛ همچنین آموزش، یک پروسه درگیرکردن در دانش است تا نوشتن دانش. (ماسون و رنیه، ۲۰۰۸)

ابزارهای چهارگانه فضای مجازی و کاربرد آنها در پژوهش

۱. ابزارهای جست‌وجوی اطلاعات: جست‌وجو و دستیابی به اطلاعات، یکی از توانایی‌های مهم پژوهشگران است. با استفاده از ابزارهای گوناگون در مراحل مختلف پژوهش می‌توان به منابع اطلاعاتی موجود در فضای مجازی دست یافت. پژوهشگر می‌تواند در مراحل مختلف پژوهش و در قابلیت‌های پژوهشی مانند: انتخاب موضوع (ابیت و افوس (۴۷)، ۲۰۰۸)، مرحله تدوین پیشنهاد پژوهشی (۴۸)، بررسی پیشینه پژوهش (ویتینگ، لاکینگ و کریستمن (۴۹)، ۲۰۰۵؛ فرایدنبرگ (۵۰)، ۲۰۰۸)، و نیز ارائه و نشر یافته‌ها (سراجی و حاتمی، ۱۳۹۲)، از این ابزارها و امکانات بهره بگیرد.

نیز می‌توانند از این امکان برای بهبود و تقویت پژوهش خود بهره گیرند. از کاربردهای پژوهشی ابزارهای نشر ایده، می‌توان به: ثبت ایده‌ها و استفاده از نظرات دیگران، تمرین نوشتن و نگارش علمی، ارائه ایده‌ها و به محک گذاشتن آنها اشاره کرد. (ایلگورت، اسمیت و تولند(۵۴)، ۲۰۰۸؛ هالاویس(۵۵)، ۲۰۰۶؛ سنگ و وانگ(۵۶)، ۲۰۰۸، بینگام و کنر(۵۷)، ۲۰۱۰)

۴. ابزارهای ارتباطی هم‌زمان و ناهم‌زمان: ابزارهای اینترنتی نسل دوم وب، تلاش می‌کنند با گنجاندن امکانات ارتباطی گوناگون در فضای خود، تعامل و ارتباط بین کاربران را آسان نمایند. این ابزارها غالباً نرم‌افزارهای اجتماعی هستند که برای ایجاد اجتماع‌های اینترنتی و مجازی به کار می‌روند. از این ابزارها می‌توان در مراحل مختلف انجام پژوهش نیز بهره گرفت. (پیسکوربیچ(۵۸)، ۲۰۰۴) از کاربردهای پژوهشی ابزارهای ارتباطی و مشارکتی می‌توان کمک به برقراری ارتباط بین افراد علاقه‌مند به یک زمینه پژوهشی، با استفاده از گروه‌های خبری و شبکه‌های اجتماعی مجازی (که و هیل(۵۹)، ۲۰۰۹)، گردآوری اطلاعات پژوهشی را نام برد. (سراجی و حاتمی، ۱۳۹۲)

نتیجه‌گیری

بدون شک، نوع استفاده از هر ابزاری در طول تاریخ، به

شکل فرهنگ و اخلاقیات بشر مربوط می‌شده است و رسانه‌های اجتماعی نیز از این قاعده مستثنا نیستند. این پدیده نیز همانند هر ابزار و فناوری دیگر، دارای کارکردها و کژکارکردهایی می‌باشد. عمده کارکردهای این فضا به دلیل تعاملی بودن و ایجاد قابلیت‌های ویژه برای ارضای همه نیازهای مرتبط با زندگی افراد است که از جمله آنها می‌توان به: شکل‌گیری فضای مباحثه و گفت‌وگو، نقد نظرات مختلف، آگاهی از رخدادها و اخبار رسمی و غیررسمی، عضویت و فعالیت در گروه‌های متناسب با سلیقه فردی، مشارکت در کمپین‌های مختلف سیاسی و اجتماعی، سرگرمی و رونق کسب و کار اشاره کرد.

اندیشه استفاده از فناوری‌های وب ۲ در آموزش، دانشجویان را متوجه این مهم می‌سازد که مهارت‌های مربوط به قرن ۲۱ را بهبود ببخشند. بلاگ‌ها، ویکی‌ها، نمایه‌های الکترونیکی و شبکه‌های اجتماعی مجازی، همگی ابزارهای خارق‌العاده‌ای برای فراگیران جهت توضیح دادن مفاهیم، ایجاد لینک‌های معنادار و ارتباطی، و آزمایش مدل‌های ذهنی می‌باشند. علاوه بر این، یک زمینه عمومی جهت تشکیل، پالایش، کاربرد و بازبینی مفاهیم که به طور کامل برای دانشجویان هم‌تا و معلمان قابل رؤیت است، فراهم می‌کنند. به طور خلاصه، ابزارهای وب ۲ در واقع چیزی فراتر از یک مجموعه ابزار و امکانات است. ایده‌های قدرتمندی در ورای

به طور خلاصه، ابزارهای وب ۲ در واقع چیزی فراتر از یک مجموعه ابزار و امکانات است. ایده‌های قدرتمندی در ورای این ابزارها و امکانات وجود دارند که پتانسیل فراوانی برای آموزش و پژوهش می‌باشند؛ از جمله: محتوا و متون عمومی برای کاربران، مفهوم شبکه‌ای مشارکت گسترده، و رمز کم برای دسترسی آسان. در نتیجه، دانشجویان با استفاده از رسانه‌های اجتماعی در تعامل با یادگیری قرار گرفته و مدیریت یادگیری خود را برعهده می‌گیرند

19. Orkut.
20. Flicker.
21. Dogester.
22. Catster.
23. My Church.
24. O'Brien.
25. Yedidia, & et al.
26. Teclehaimanot, Hickman.
27. Kirschner, Karpinski.
28. Johnson.
29. Harapnuik.
30. Solomonidou.
31. Kolokotronis.
32. Wikipedia.
33. Folksonomy.
34. Blogging.
35. online.
36. personal home page.
37. Really Simple Syndication or Rich Site Summary (RSS).
38. podcasts.
39. E-portfolios.
40. Real-time.
41. Mason, Rennie.
42. profile.
43. URL.
44. Traversable, publicly articulated social network.
45. Semi-persistent public comments.
46. Stevens.
47. Abbit, Ophus.
48. Proposal.
49. Wighting, Lucking, Christmann.
50. Frydenberg.
51. Armstrong, Franklin.

این ابزارها و امکانات وجود دارند که پتانسیل فراوانی برای آموزش و پژوهش می‌باشند؛ از جمله: محتوا و متون عمومی برای کاربران، مفهوم شبکه‌ای مشارکت گسترده، و رمز کم برای دسترسی آسان. در نتیجه، دانشجویان با استفاده از رسانه‌های اجتماعی در تعامل با یادگیری قرار گرفته و مدیریت یادگیری خود را برعهده می‌گیرند.

مسلم است که کارکردهای وسیع این رسانه‌ها، لزوم مطالعه عمیق‌تر برای فهم بیشتر مسائل فرهنگی جامعه و توجه به ظرفیت بالقوه رسانه‌های اجتماعی برای دسترسی به اهداف رشد و گسترش کشور را ایجاب می‌کند. در عرصه آموزش و پژوهش، دانشجویان با استفاده از رسانه‌های اجتماعی در تعامل با یادگیری قرار گرفته و مدیریت و مالکیت یادگیری‌شان را برعهده می‌گیرند. رسانه‌های اجتماعی، مجموعه‌ای از فرصت‌ها و تهدیدها هستند و نباید با دیدن نیمه خالی لیوان، گسترش و استفاده از این روند اطلاع‌رسانی مدرن را محدود کرد و از مزایای آن غفلت ورزید. ■

پی‌نوشت‌ها:

1. Information and communication technology.
2. Virtual Social Networks.
3. Pelling & White.
4. Social Networks Sites.
5. Boyd, Ellison.
6. William.
7. Harri oinas, Lyytinen Yoo.
8. Classmate.com.
9. SixDegrees.com.
10. Asian Avenue.
11. BlackPliant.
12. Cyworld.
13. Ryze.
14. Friendster.
15. Linkedin.
16. Myspace.
17. Coach Serfing.
18. Facebook.

مجازی در میان کاربران ایرانی». فصلنامه رسانه. ش ۲۰ (۴)، (۱۳۸۹)، تهران: ۲۳ - ۴۲.

۱۱. کوثری، مسعود. ۱۳۸۶. جهان فرهنگی کاربران ایرانی در شبکه دوست‌یابی اورکات. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

۱۲. نصرافهانی، احمدرضا و وجیحه گمینیان. ۱۳۸۳. برنامه درسی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات. تهران: آییژ.

13. Abbit, J., Ophus, J. (2008). **What We Know about the Impacts of Web- Quests: A Review of Research.** AACE Journal, 16 (4): 441-456.

14. Armstrong, J., Franklin, T. (2008). **A Review of Current and Developing International Practice in the Use of Social Networking (Web 2.0) in Higher Education.** Australia: Catherine McLoughlin: P 58.

15. Bingham, T., Conner, M. (2010). **The New Social Learning: A Guide to Transforming Organizations through Social Media.** Virginia: ASTD: P 19.

16. Boyd, D2006) .16.). **Social network sites: My definition.** From: http://www.zephoris.org/thoughts/archives/2006/11/10/social_network_1.html.

17. Boyd, D., Ellison, N. (2007). **Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship.** Journal of Computer-Mediated Communication, 13 (1): 210-230.

18. Drexler, W., Dawson, K., Ferdig, R. E. (2008). **Collaborative Blogging as a Means to Develop Elementary Expository Writing Skills.** Electronic Journal for the Integration of Technology in Education, 2 (2): 14-22.

19. Elgort, I., Smith, A. G., Toland, J. (2008). **Is Wiki an Effective Platform for Group Course Work?.** Australasian Journal of Educational Technology, 24 (2): 195-210.

20. Farahani H. A., Kazemi, Z., Aghamohamadi, S., Bakhtiarvand, F., Ansari, M. (2011). **Examining mental health indices in students using Facebook**

52. Drexler, Dawson, Ferdig.

53. Novak.

54. Elgort, Smith, Toland.

55. Halavais.

56. Song, Wang.

57. Bingham, Conner.

58. Piskurich.

59. Koh, Hill.

منابع:

۱. اخوتی، مریم و رضا اکبرنژاد و فرزانه ذولعلی. ۱۳۹۰. «فناوری وب ۲ در آموزش پزشکی: استفاده از فناوریهای وب ۲ توسط دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان». مجموعه مقالات اولین کنگره کاربرد فناوری اطلاعات در سلامت، ساری: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی مازندران؛ پایگاه اینترنتی www.mazums.ac (دسترسی در: ۱۳۹۳/۵/۲۵).

۲. اسدی، سعید. ۱۳۹۰. تحلیل شبکه‌های اجتماعی مجازی و کاربرد آن در علم سنجی. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

۳. اسلامی، محسن. ۱۳۸۳. برنامه درسی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات. تهران: آییژ.

۴. افراسیابی، محمدصادق. ۱۳۹۲. مطالعات شبکه‌های اجتماعی مجازی و سبک زندگی جوانان. تهران: انتشارات سیمای شرق.

۵. بشیر، حسن و محمدصادق افراسیابی. «شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان: مطالعه موردی بزرگ‌ترین جامعه مجازی ایرانیان». فصلنامه تحقیقات فرهنگی. ش ۱ (۵). (۱۳۹۱). تهران: ۳۱ - ۶۲.

۶. جوادی‌نیا، علیرضا و مرتضی عرفانیان و محمدرضا عابدینی و بیتا بیجاری. «تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بیرجند». مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. ۱۲ (۸). (۱۳۹۱)، اصفهان: ۵۹۷ - ۶۰۶.

۷. سراجی، فرهاد. ۱۳۹۰. کاربرد ابزارهای اینترنتی در آموزش و پژوهش. تهران: آییژ.

۸. سراجی، فرهاد و جواد حاتمی. «قابلیت‌های اینترنت امکانی برای تسهیل و تقویت پژوهش‌های تربیتی». مجله میدیا. ۴ (۱). (۱۳۹۲): ۵۲ - ۶۳.

۹. شهابی، محمود و بیات قدسی. «اهداف و انگیزه‌های عضویت کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی (مطالعه موردی درباره جوانان شهر تهران)». مطالعات فرهنگ و ارتباطات. سال سیزدهم، ش ۲۰. (۱۳۹۱)، تهران: ۶۱ - ۸۶.

۱۰. ضیایی‌پرور، حمید و سید وحید عقیلی. «بررسی نفوذ شبکه‌های اجتماعی

30. Song, H., Wang, S. (2008). **Online Interaction and Threaded Discussion**. In: Tomei LA. Encyclopedia of Information Technology Curriculum Integration. New York: Information Science reference: P 673.
31. Stevens, v. (2007). **Revisiting multiliteracies in collaborative learning environments: Impact on teacher professional development**, the electronic journal for Teaching English as a Second Language, 10 (2).
32. Teclehaimanot, B., Hickman, T. (2011). **Student-Teacher Interaction on Facebook: What Students Find Appropriate**. Tech Trends, 55 (3): 19-30.
33. Wighting, M. J., Lucking, R. A., Christmann, E. P. (2005). **In Flight, online**. Science Scope (Journal of the National Science Teachers Association), 29 (2): 20-22.
34. William, F. P.(2009). **Social networking sites: 34. How to Stay Safe Sites**. Multi-State Information Sharing & Analysis Center (MS-ISAC). From: <http://www.msisac.org>.
35. Yedidia, M. J., Gillespie, C. C., Kachur, E., Schwartz, M. D., Ockene, J., Chepaitis, A. E. (2003). **Effect of Communications Training on Medical Student Performance**. JAMA, 290 (9): 57-65.
- in Iran. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 28: 811-814.
21. Frydenberg, M. (2008). **Principles and Pedagogy: The Two Ps of Podcasting in the Information Technology Classroom**. Information Systems Educational Journals, 6 (6): 56-70.
22. Halavais, A. C. (2006). **Weblogs and Collaborative Web Publishing as Learning spaces**. In: Weiss J., Nolan, J., Hunsinger, P (EDs): International handbook of virtual learning, P 79.
23. Harri oinas, k., Lyytinen, K., Yoo, Y. (2010). **social networks and information systems: ongoing and future research streams**. Journal of the association for information systems, 11: 61- 68.
24. Kirschner, P. A, Karpinski, A. C. (2010). **Facebook and academic performance**. Computers in Human Behavior, 26 (6): 1237-1245.
25. Koh, M. H., Hill, J. (2009). **Student Perceptions of Group Work in an Online Course: Benefits and Challenges**. Journal of Distance Education, 23 (2):69-92.
26. Novak, J. D. (2003). **The Promise of New Ideas and New Technology for Improving Teaching and Learning**. Cell Biol Educ, 2 (2): 122-132.
27. a. O'Brien, s. j. (2011). **Facebook and other Internet use and Academic performance of college students a dissertation submitted to the Temple University Graduate Board**, in partial fulfillment of the requirements for the Degree DOCTOR OF PHILOSOPHY, Temple University.
28. Piskurich, G. M. (2004). **Chat Rooms and Discussion Boards**. In: Piskurich GM. Getting the Most from Online Learning. London: Preiffer: P 72.
29. Robin, M., Rennie, F. (2008). **E-Learning and Social Networking Handbook: Resources for Higher Education**. New York and London: Routledge.